

Motion

1982/83:683

Ola Ullsten m. fl.

Ändring i jämställdhetslagen, m. m.

Jämställdhet mellan kvinnor och män har under 1970-talet erkänts som en av de viktigaste samhällsfrågorna. Som en följd av det har vi på olika områden fått handlingsprogram, lagar och avtal som direkt syftar till jämställdhet. I det arbetet har folkpartiet varit pådrivande, bl. a. genom att verka för en lagstiftning mot könsdiskriminering. Kvinnor och män har i dag i stort sett samma formella rättigheter och skyldigheter.

Trots detta har vi långt kvar till reell jämställdhet. Arbetsmarknaden är fortfarande tudelad, kvinnor har högre arbetslöshet än män, och om de har ett arbete arbetar de kortare tid. Nästan hälften av kvinnorna arbetar deltid, och många har obekvämt arbetstid. Kvinnor har i högre grad laglönejobb, och även om de har samma utbildning som männen halkar de efter i lönehänseende. Kvinnorna har fortfarande huvudansvaret för hem och barn.

Jämställdhetsarbetet måste inriktas på att förändra attityder och få bort fördomar om vad som passar sig för män och för kvinnor. Vi måste förstå och upptäcka alla de osynliga hinder som finns. Då först kan vi förändra. Ändrade attityder reser krav på reformer, och reformer banar väg för ändrade attityder. Det krävs således ett växelspel mellan attitydpåverkan och praktiska reformer.

Det är genom detta dubbla grepp som folkpartiet har arbetat för att förverkliga jämställdheten mellan kvinnor och män. Det är också så vi vill fortsätta det arbetet – ända till dess att målet är nått.

I. Detta har folkpartiet uträttat i regeringsställning

Under perioden 1976-1982 drev folkpartiet jämställdhetsfrågorna i regeringsarbetet, ensamt eller i samverkan med de övriga icke-socialistiska partierna. I det följande avsnittet av motionen redogörs för de viktigaste resultat som uppnåddes.

ARBETSLIVET

Arbetsmarknaden är ett centralt område för jämställdhetssträvandena. I ett svårt arbetsmarknadsläge är det särskilt viktigt att hävda kvinnornas lika rätt till arbete. Antalet sysselsatta kvinnor ökade mellan 1976 och 1982 med drygt 195 000.

En lag om jämställdhet i arbetslivet infördes 1980

Alltsedan 1970 har folkpartiet arbetat i riksdagen för att få en lag mot könsdiskriminering. 1980 trädde lagen slutligen i kraft.

Den består av två delar. Den viktigaste delen är ett *diskrimineringsförbud* som omfattar både arbetssökande och anställda. Förbudet gäller bl. a. anställning och vidareutbildning inom företaget.

Sedan lagen trädde i kraft den 1 juli 1980 har jämställdhetsombudsmannen fått över 500 anmälningar. Många fall har gjorts upp efter förhandlingar med arbetsgivarna. I de allra flesta fall som har förts vidare till arbetsdomstolen har klaganden fått rätt. Även facket har möjlighet att föra mål till arbetsdomstolen.

JämO har också ägnat mycket tid åt att informera om lagen och att studera förhållandena inom särskilda yrkeskategorier och branscher.

Den andra delen av lagen är *ett åläggande att aktivt arbeta för att främja jämställdhet på arbetsplatsen*. Det kan ske genom rekrytering, utbildning och på många andra sätt. Jämställdhetsnämnden med förtroendevalda och representanter för arbetsmarknadens parter bevakar att detta efterlevs.

Jämställdhetsbidraget gjordes effektivare och höjdes kraftigt från 6 kr. 1976 till nuvarande 20 kr. Det utgår till den arbetsgivare som anställer och utbildar kvinnor på traditionellt manliga jobb och omvänt. Syftet är att stimulera till könsbundna yrkesval och därmed bryta den könsuppdelade arbetsmarknaden.

De deltidsarbetandes arbetsvillkor förbättrades, bl. a. när det gäller villkoren för semester. AMS och jämställdhetskommittén har också genomfört kampanjer för att upplysa deltidsarbetande om olika sociala villkor vid olika arbetstid.

Könskvoteringen inom det regionalpolitiska stödet permanentades 1979.

Nästan alla befälskarriärer inom försvaret har öppnats för kvinnor.

Diskrimineringen mot kvinnor som arbetar i familjeföretag avskaffades. Tidigare fick kvinnan bara hälften av mannens lön, även om en man och en kvinna gjorde precis samma arbete i t. ex. en butik eller ett jordbruk.

Gravida kvinnor med fysiskt påfrestande arbeten fick rätt till omplacering med bibehållen lön och i sista hand havandeskapspenning under de två sista månaderna.

Tiden för föräldraledigheten får nu tillgodoräknas som merit vid tillsättning av statlig tjänst.

Semesterlagen ändrades så att även föräldraledig pappa får tillgodoräkna sig ledighet för vård av barn som semestergrundande.

Arbetsmarknadsverket förstärktes med särskild inriktning på grupper med speciella svårigheter på arbetsmarknaden, bl. a. kvinnor.

Jämställdhetsarbetet inom statsförvaltningen byggdes successivt ut. Försök gjordes att stimulera fler kvinnor att söka högre tjänster, och utbildning för assistenter till handläggare anordnades.

Regeringskansliets arbete för jämställdhet breddades bl. a. genom en jämställdhetsberedning 1980.

Regeringen gav dataeffektutredningen i uppdrag att undersöka hur kvinnans situation på arbetsmarknaden påverkas av datatekniken.

FAMILJEPOLITIK

1977 trädde barnomsorgslagen i kraft. Den innebär att kommunerna genom en planmässig utbyggnad skall sörja för att de barn som behöver skall få plats i förskola. (Dessa regler ingår fr. o. m. 1982 i socialtjänstlagen.)

Utbyggnaden av barnomsorgen har aldrig varit så snabb som under senare delen av 1970-talet. 1976 fanns det ca 75 000 daghemplatser och 25 000 platser i fritidshem. Under år 1982 beräknas 344 200 barn få plats i daghem, familjedaghem eller i fritidshem. Antalet daghemplatser fördubblades i stort sett under 1976-1982.

Föräldraförsäkringen omfattade 1976 sju månader. Den byggdes under den icke-socialistiska regeringstiden ut med två månader med full inkomst-ersättning och tre månader därutöver med s. k. garantibelopp om 37 kr./dag, således med ytterligare fem månader.

1979 fick alla småbarnsföräldrar en lagfäst rätt att förkorta sin arbetsdag till sex timmar. (Givetvis kan de välja en längre tjänstgöring.) De har också rätt till full tjänstledighet till dess barnet fyllt ett och ett halvt år. Ingen ekonomisk ersättning utgår för inkomstbortfallet, men i viss mån kan föräldraförsäkringen utnyttjas.

Rätten till ersättning och ledighet vid barnsjukdom utsträcktes till 60 dagar per barn och år. Sjukdomsintyg fordras vid sjukdom över en vecka, på samma sätt som för vuxna.

Rätt till ATP-poäng för vård av små barn i hemmet infördes 1982. Därmed har ett gammalt folkpartikrav förverkligats. Det innebär att man får fullt antal ATP-grundande år även om man stannat hemma några år för att vårda sina barn.

Allmän föräldrautbildning i samband med barnets födelse har genomförts. Genom att deltagare gavs rätt till ledighet från arbetet, hoppas man stimulera många fäder till deltagande.

Pappor har fått rätt till 10 dagars ledighet för vård av barn i samband med barnets födelse.

UTBILDNING

Anslagen för jämställdhetsforskning höjdes. Syftet med detta var bl. a. att bygga upp en basorganisation för jämställdhetsforskning. Forskning om jämställdhet var ett av de områden som prioriterades i riksdagens forskningspolitiska beslut 1982.

Den gamla äktamakeprövningen för att få studiemedel avvecklades.

Studiemedelssökande måste ses som självständiga individer. Det är samma grundsyn som låg bakom folkpartiets mångåriga arbete för individuell beskattning. *Folkpartiet motsätter sig bestämt ett återinförande av äktamakeprövningen.*

Skollagen ändrades för att markera skolans ansvar för att aktivt främja jämställdhet mellan kvinnor och män.

Den nya läroplanen för grundskolan markerar starkare än tidigare att skolan aktivt skall söka påverka elevernas attityder till könsroller.

Hemkunskap infördes på lågstadiet, obligatorisk teknik och mer barnkunskap på högstadiet samt maskinskrivning för alla – detta för jämställdhetens skull. Vidare stadgades att tillvalskurserna inte får konstrueras så att de leder till en sned könsfördelning.

Genom det nya radioavtalet fick radio och TV möjlighet att aktivt främja jämställdhet mellan kvinnor och män.

I fp/c-regeringens proposition från hösten 1981 om studie- och yrkesorientering betonades skolans ansvar för jämställdheten.

Syokonsulenterna fick i uppdrag att motverka det könsbundna studie- och yrkesvalet.

Jämställdhetskommittén drev på regeringens uppdrag ett projekt om en "jämställd skola". Könsfördomar på alla stadier skulle motverkas.

ÖVRIGT

Arbetet för jämställdhet breddades 1976. Alla riksdagspartier bereddes plats i den statliga jämställdhetskommittén. Kommittén fick starkt ökade resurser för sitt projekt- och informationsarbete.

Folkpartiet utnämnde i regeringsställning i flera kontroversiella fall, inte minst inom utbildningsdepartementets område, välmeriterade kvinnor på olika poster.

En ny namnlag genomdrevs, som fr. o. m. 1983 ger en familj rätt att välja antingen mannens eller kvinnans efternamn som gemensamt familjenamn. Självfallet kan de också behålla sina resp. efternamn även efter giftermålet.

Ett förslag om jämställdhet mellan kvinnor och män i svenska kyrkan antogs 1982 av riksdagen och kyrkomötet. Därmed försvann den s. k. sanvetsklausulen och diskrimineringen mot kvinnliga präster.

Fr. o. m. juli 1981 uppmanades myndigheter och organisationer att lämna in förslag på både män och kvinnor som representanter i statliga utredningar och styrelser. Avsikten var att öka andelen kvinnor i utredningar m. m.

En miljon anslogs för jämställdhetsprojekt inom den statliga förvaltningen. Verk och departement får söka pengar ur anslaget.

För kvinnoorganisationer och andra som arbetar med jämställdhet avsattes pengar för särskilda projekt i arbetsmarknadsdepartementets budget.

Jämställdhetskommittén genomförde en stor undersökning om de hemarbetandes villkor och önskemål och lade fram ett betänkande om förvärvsarbete och föräldraskap.

Invandrarkvinnornas situation och behov utreddes av jämställdhetskommittén, och den uppsökande verksamheten fick mer pengar. Syftet var att minska många invandrarkvinnors isolering.

Det ökade stödet till idrotten inriktades särskilt på kvinnlig idrott och breddidrott.

Anslaget för särskilda kvinnoinsatser inom biståndspolitikens ökades kraftigt.

Åtalsreglerna för misshandel ändrades så att det går att väcka allmänt åtal även för misshandel som inte sker på allmän plats. Det gör det lättare att komma åt kvinnomisshandel i hemmen.

2. Så här vill vi gå vidare

Även om många resultat uppnåddes under den tid som folkpartiet medverkade i regeringsarbetet, återstår ännu mycket att göra. Verkligheten omkring oss förändras inte på några år. Tvärtom krävs ett tålmodigt, långvarigt arbete på alla områden av samhället. I detta avsnitt kommer vi att visa vilka åtgärder som vi nu anser är viktigast att genomföra.

ARBETSLIVET

En jämnare könsfördelning måste åstadkommas på arbetsmarknaden. Sverige är nu ett av de länder som ligger sämst till i det avseendet. Försöken med inbrytningar i kvinnliga resp. manliga yrkesområden måste intensifieras.

Flexibel arbetstid bör användas i mycket större omfattning än nu. Det gör det lättare att kombinera arbete och familj.

Fler män måste genom opinionsbildning och information stimuleras att utnyttja den lagstadgade sextimmarsdagen för småbarnsföräldrar.

Jämställdhetsombudsmannen bör få ökade resurser så att väntetiderna för de hjälpsökande kan minska och JämO få bättre möjligheter att undersöka hur jämställdheten fungerar inom olika branscher eller arbetsområden. Anslag till ytterligare en handläggare bör anslås.

Lagen om jämställdhet i arbetslivet måste skärpas. Den trädde i kraft för två och ett halvt år sedan. Den har visat sig vara ett användbart instrument för att motverka könsdiskriminering. Det finns ingen anledning att ifrågasätta lagens målsättning eller huvuddragen i utformningen.

Men också ett bra instrument kan förbättras. När lagen nu har prövats praktiskt under en tid, kan man konstatera att den skulle kunna bli ännu effektivare genom ett par förändringar.

Om personer som söker tjänst i den offentliga sektorn misstänker att de

missgynnats, kan de lätt konstatera det genom att läsa de medsökandes ansökningshandlingar. Därmed slipper de vända sig till sin fackliga organisation eller jämställdhetsombudsmannen för att få veta om de har fog för sina misstankar.

De som söker en privat tjänst har inte denna möjlighet. Det har man däremot i Norge, eftersom den norska jämställdhetslagen har en regel som säger att privatanställda har rätt att begära skriftliga uppgifter om medsökandes kvalifikationer.

Om den svenska jämställdhetslagen kompletterades med en liknande regel, skulle man kunna undvika en hel del byråkrati och onödiga anmälningar.

Men eftersom många människor inte vill att det skall bli känt att de söker en anställning, bör regeln begränsas till att gälla endast den person som slutligen fick platsen. Kvalifikationerna för de övriga sökandena kan ju knappast vara av intresse för den som misstänker sig ha blivit diskriminerad.

De medsökande bör inte heller ha någon ovillkorlig rätt att läsa betyg och liknande handlingar. Men de skall ha rätt att på begäran få en skriftlig redogörelse över den anställdes utbildning, tidigare anställningar, arbetsuppgifternas innehåll osv.

Anmälningstiden för brott mot lagen måste också förlängas. En grundregel säger att ett diskrimineringsmål skall vara instämt till arbetsdomstolen senast sex månader efter det att diskrimineringen ägt rum. Den praktiska tillämpningen av lagen har emellertid visat, att det i en del fall kan ta ganska lång tid att fullfölja processen fram till domstol. Enligt lagen skall nämligen de fackliga organisationerna först få tillfälle att bedöma om de vill åta sig fallet. I vissa fall tillkommer besvärspövning. Om den fackliga organisationen bestämmer sig för att inte driva fallet, har jämställdhetsombudsmannen endast fyra månader på sig att förbereda målet. I den tiden ingår då också tid för förhandlingar om ev. förlikning. Tidsfristen mellan diskrimineringen och instämningen till domstol bör därför förlängas.

Slutligen bör lagen kompletteras med en bestämmelse om att både kvinnor och män måste tjänstgöra i arbetsdomstolen, då mål som rör jämställdhetslagen behandlas. Medvetet eller omedvetet styrs vi av våra olika erfarenheter. Då kvinnor och män fortfarande har olika erfarenheter av arbetslivet, är det rimligt att bägge könen får vara med i bedömningar om hur jämställdhetslagen skall tillämpas.

Kvinnlig företagsamhet kan stimuleras ytterligare

Större och/eller etablerade företag har inte alltid förmågan att assimilera nya idéer. Nyetablering av företag är därför en viktig bit i en marknadsekonomi och i synnerhet i ett läge som nu då Sverige behöver alla goda idéer och krafter. Det är därför viktigt att aktivera kvinnorna som företagare. Det finns

en historisk tradition av företagsamhet bland kvinnor. Runt sekelskiftet var det vanligare att kvinnor försörjde sig som företagare än som anställda. Carl Jonas Love Almqvists "Det går an" (1839) handlade om den sluga lärft-handlaren Sara Wibäcks kamp mot skråväsendet som förhindrade främst kvinnor från företagsamhet.

Att starta eget företag har dessutom för många människor genom tiderna varit enda möjligheten att få jobb liksom också för många enda möjligheten att få ett meningsfullt arbete.

Det finns många historiska exempel på kvinnliga företagare, men under strukturrationaliseringarna under 1950- och 1960-talen slogs mycket av kvinnors småföretagande sönder. Den offentliga sektorns expansion under 1970-talet erbjöd i stället anställningar till kvinnorna. Men det betyder inte att nyetablering och småföretagande har mist sin betydelse för kvinnor. Tvärtom har detta långt större betydelse för kvinnorna i dag. Kvinnornas utbildningsnivå har höjts kraftigt liksom beredskapen att ta ansvar inte bara för sin egen utan också för andras försörjning. Arbetsmarknaden – den privata långt mindre än den offentliga – har ännu inte accepterat kvinnor på arbetsuppgifter som kräver ansvar. Det finns därför anledning att tro att det just bland kvinnorna finns mycket outnyttjad kreativitet, kunskap och ansvarsvilja. Detta kan bl. a. ske genom insatser från de regionala utvecklingsfonderna.

Inom turistnäringen har det alltid funnits starka inslag av kvinnligt företagande som bör tas till vara och utvecklas parallellt med de satsningar som många län nu gör på turism. Det får inte bli så att de samhälleliga insatserna på turism resulterar i en utslagning av kvinnors ansvarstagande på turistområdet – utan tvärtom.

Åtskilliga utvecklingsfonder, som exempelvis den i Stockholms län, har tagit särskilda initiativ till företagartutbildningar riktade till kvinnor. Dessa kurser har varit mycket uppskattade. Men det krävs en mer medveten och målinriktad satsning från samhällets sida om resultaten skall få någon större omfattning.

De flesta utvecklingsfonder framhåller också i sina verksamhetsberättelser vikten av företags- och marknadsanalyser för att deras insatser skall ge största möjliga resultat. Så har emellertid inte skett, när det gäller kvinnligt företagande.

För att rätt kunna kanalisera insatserna är det nödvändigt, att man snabbt gör en översyn och kartläggning så att man t. ex. får kunskaper om i vilka branscher kvinnorna finns, vilken typ av företag de driver, vilka problem de har, vilka förutsättningar som finns för vidareutveckling, deras speciella behov av stöd och hjälp och vad samhället kan vinna på att satsa på en ny företagartyp. En sådan undersökning kan t. ex. genomföras av SIFU.

De regionala utvecklingsfondernas styrelser har en mycket låg kvinnorepresentation. Staten kan påverka sina egna representanter. Det är viktigt att så sker. Men det borde också vara en uttalad målsättning för utvecklings-

fonderna från statsmakternas sida att jämställdhet mellan kvinnor och män skall tas till vara.

Inom ramen för de nuvarande och tillkommande resurserna bör också en särskild ansvarig inom varje utvecklingsfond finnas för att ge extra stöd och stimulans till nyföretagsamhet bland kvinnor samt att ägna sig åt uppsökande verksamhet. Detta kan ske inom ramen för befintliga resurser.

Fler kvinnliga chefer

Fler kvinnor måste rekryteras till chefsposter inom ledande företag och inom offentlig förvaltning. Statsmakterna bör initiera överläggningar med de största företagen för att försöka undanröja hinder för en ökad chefsrekrytering bland kvinnor.

De stora företagen – industri, banker, försäkringsbolag etc. – spelar en stor roll t. ex. för alla som arbetar inom näringslivet. De värderingar som präglar deras göranden och låtanden får efterföljder inom andra företag.

Från dessa utgångspunkter är de stora företagens medverkan i jämställdhetsarbetet av särskild betydelse. I enlighet med jämställdhetslagen skall också arbetsgivaren aktivt arbeta för jämställdhet. I detta syfte skall arbetsgivaren bl. a. verka för en jämn fördelning mellan kvinnor och män inom olika kategorier av arbetstagare.

Styrelserepresentationen i de statliga affärsverken

I 112 av de svenska statliga affärsverkens styrelser är ca 2 % kvinnor ordinarie ledamöter, ledamöter av direktionen eller ordförande. 98 % är således män. Inom den privata industrin är bilden densamma. Andelen kvinnor på chefsbefattningar inom det enskilda näringslivet är synnerligen låg – lägre än i flera andra länder.

Kvinnorepresentationen på styrelsenivå är väsentlig för jämställdhetsarbetet. Av minst lika stor betydelse är emellertid kvinnornas medverkan i företagets verkställande ledning – dvs. i företagets direktioner och andra centrala beslutsfattande och personalledande befattningar inom företagen. Andra kvinnors möjligheter och intresse av att avancera på olika nivåer inom företagen underlättas genom de förebilder som kvinnor i företagsledande ställning är.

Statsmakterna bör därför på lämpligt sätt initiera överläggningar med de största företagen i syfte att gemensamt söka definiera svårigheter för en ökad chefsrekrytering av kvinnor inom företagen.

FAMILJ

Utbyggnaden av den kommunala barnomsorgen måste fortsätta. Den är för många en förutsättning för arbete. Den är också bra för barnen. Men

utbyggnaden kräver en noggrann planering och hushållning, för att man skall nå full behovstäckning inom rimlig tid. På sikt bör t. ex. fritidshemmen kunna knytas till skolorna, så att man kan spara in lokaler.

Normerna för det statliga stödet till barnomsorgen måste förenklas. Det förslag som tidigare antagits av riksdagen bör därvid ligga som grund. Den omfattande byråkrati som nu råder gör barnomsorgen dyrare än nödvändigt, utan att man får några nämnvärda förbättringar av kvaliteten.

Fler män måste stimuleras att använda sig av sin rätt till föräldraledighet. Opinionsbildningen måste intensifieras.

Pappans rätt till ledighet i samband med förlossningen bör – när det finns ekonomiskt utrymme – utökas. Det är viktigt att pappan redan från början får ta del i skötseln av barnet och följa dess utveckling. Det blir då lättare för honom att senare ta sin del av ansvaret för barnet.

Allmän deltidsskola bör på sikt införas för alla barn från tre års ålder.

Förskolan bör motverka traditionella könsroller. Det kräver att förskollärare och barnskötare får undervisning om jämställdhet och att fler män arbetar inom barnomsorgen. De kommunala arbetsgivarna har ett ansvar för att förbättra balansen mellan kvinnor och män på arbetsplatserna.

UTBILDNING

Den numera nedlagda jämställdhetskommittén startade ett försök och forskningsprojekt benämnt Jämställd skola.

Erfarenheterna från försöken där måste föras vidare till alla skolor.

Jämställdhet som obligatoriskt ämne i lärarnas grundutbildning

Skolan har en nyckelroll i jämställdhetsarbetet. Läroplanen för grundskolan betonar också jämställdhet mellan könen som ett av skolans viktigaste mål. "Ett friare val". SÖ:s jämställdhetsprogram för skolan, syftar till att ge impulser för det lokala arbetet ute på skolorna. Skollagen talar om skolstyrelsens ansvar för jämställdheten och skolförordningen, om skolledarens förpliktelser på den egna skolan. SSA-råden har direktiv att verka för jämställdhet.

Det borde då vara självklart att lärarna redan i sin grundutbildning obligatoriskt får kunskaper i könsrollsfrågor och hjälp att bearbeta attityder och fördomar på dessa områden. Annars blir lätt läroplanens riktlinjer för jämställdhetsarbetet i skolan en död bokstav.

Det har också visat sig i svenska undersökningar – bl. a. gjorda av forskare vid *lärarhögskolan i Malmö* – att flickor får en *annorlunda undervisning än pojkar* och *detta utan att lärarna medvetet diskriminerar flickorna*. Detta har varit föremål för interpellationsdebatt i riksdagen men utan att ansvarigt statsråd har kunnat presentera förslag till åtgärder för att ge flickor rätt till

lika undervisning.

En allmän jämställdhetsutbildning bör av många skäl obligatoriskt ingå i den kommande lärarutbildningen. Utan goda kunskaper om hur kvinnorollen och mansrollen formats genom tiderna och i olika kulturer och kunskap om hur ojämställdheten ser ut i dag, är det svårt att nå den medvetenhet som leder till ett aktivt arbete för jämställdheten.

Det är givet att också lärarutbildare och fortbildningskonsulenter måste ha metod- och faktakunskaper för att grund-, vidare- och fortbildning av lärare skall fungera. Särskilda jämställdhetsseminarier och ämnesinriktade seminarier måste anordnas för lärarutbildare. Tvärvetenskaplig könsrollskurs för högskolan bör räknas som merit vid tillsättning av tjänst som lärarutbildare.

Skolans läroplan har under 1970-talet angivit skolans ansvar för jämställdhet, och i den nya läroplanen (Lgr 80) betonas detta ansvar ytterligare. Trots detta har skolan i verkligheten bidragit till att bevara det traditionella könsrollsmönstret. Det finns nämligen en "dold läroplan" som bl. a. består av den sneda könsfördelningen hos skolpersonalen och av traditionella attityder och värderingar till kvinnligt och manligt i läromedel och undervisning. Över 90 % av rektorerna är män, över 90 % av lågstadielärarna är kvinnor.

Det är av flera skäl viktigt att minska den sneda fördelningen av kvinnor och män i yrken som innebär kontakt med barn. Barn behöver både kvinnliga och manliga förebilder för sin identitetsutveckling. En ökad andel män som arbetar med barn i förskola och på lågstadium markerar att män har samma ansvar för barn som kvinnor.

Aktiva informations- och rekryteringsåtgärder måste sättas in för att minska den snedfördelning som nu råder. Förslag till försöksverksamheten för att förändra flickornas linjeval utvecklas närmare i folkpartiets skolpolitiska motion.

Fler kvinnor som skolledare

Fördelningen mellan kvinnor och män på olika nivåer inom skolans värld är ett slående bevis för hur segt könsrollerna dröjer sig kvar i det svenska samhället. På lågstadiet arbetar nästan uteslutande kvinnor. På mellanstadiet börjar männen bli synliga, för att bli allt fler på högstadium och gymnasium. Men bland skolledarna är mansdominansen nästan total.

Detta förhållande måste brytas. Det är viktigt att eleverna får förebilder av bägge könen på alla stadier. Men särskilt viktigt är det, att elevernas första bild av en arbetsledare inte automatiskt kopplas till en man.

I utredningen om kvinnliga skolledare föreslogs en kvotering av skollärdartjänsterna så att varannan ledig tjänst skulle reserveras för en kvinna och varannan för en man. På så vis skulle man få en förändring på lång sikt, samtidigt som man kunde bemöta eventuella anklagelser om att någon

anställts enbart på grund av sitt kön.

Förslaget hade givna fördelar. Men efter jämställdhetslagens tillkomst finns det nu möjlighet att arbeta på ett sätt som snabbare leder fram till målet. Enligt lagen bör man nämligen sträva efter en lika fördelning på de olika tjänsterna. Det innebär att de allra flesta lediga skolledartjänsterna rätteligen borde tillsättas med kvinnor.

Utredningen visar skilda vägar för att stimulera intresset bland kvinnor för att söka skolledartjänster och för att öka deras möjligheter att få dem. Det är angeläget att dessa prövas ute i kommunerna.

Men om detta skall bli verklighet behövs det någon som ger stöd och råd i jämställdhetsarbetet. *Ett sätt att åstadkomma detta är att utse någon jämställdhetsansvarig vid varje läns skolnämnd.*

Det gäller emellertid inte bara att få fram fler kvinnor som skolledare. Alla skolledare måste också få bättre kunskaper och ökad medvetenhet om vad jämställdhet innebär. Enligt skollagen och skolförordningen har skolledarna ansvar för att verka för jämställdhet. Självfallet måste de då få lära sig hur man skall gå till väga.

Representationen inom utbildningsväsendet

Inom utbildningsväsendet finns en lång rad valda organ där den kvinnliga representationen är dålig: regionstyrelser, linjenämnder, institutionsstyrelser, SSA-råd, yrkesråd etc. Liksom när det gäller nomineringar till andra statliga organ bör normalt den myndighet som utnämner ledamöter begära förslag på en kvinnlig och en manlig representant, vilket underlättar en jämnare könsfördelning.

Jämställdhet inom högskolans tjänsteorganisation

Fördelningen av arbetsuppgifter mellan kvinnor och män inom högskolan tenderar att återskapa en könsmässigt snedfördelad yrkeshierarki såväl inom högskolan som i samhället i övrigt.

Den könsmässiga snedrekryteringen grundläggs vid tillsättande av lägre tjänster som assistent, amanuens och forskningsassistent. Dessa tjänster utgör nyckeltjänster i fråga om rekrytering och meritering av forskare. Bedömning av meriter vid tillsättning av dessa tjänster innehåller med nödvändighet subjektiva inslag. Detta inslag kan i dag på grund av det manliga perspektivets dominans i forskarvärlden riskera att systematiskt missgynna kvinnor i jämförelse med manliga sökande.

Sambeskattningseffekterna i bidragssystem

Marginal effekterna inom skatte- och bidragssystemet för barnfamiljer bör ständigt bevakas, så att det inte uppstår några orimliga sambeskattningseff-

ekter för kvinnor som vill börja förvärvsarbete.

Marginaleffekterna är kraftiga för barnfamiljer i vanliga inkomstlagen. Vid en lön på 65 000 kr. kan margineffekten vara 100 % vid en inkomstökning på 1 000 kr. om det finns två barn och hemmamake i familjen. Upp till inkomster på 90 000 kr. är margineffekterna mellan 80 och 100 % för samma familjetyp. Det betyder att det är höga trösklar för hemmamake när denne vill ut på arbetsmarknaden. Bortfallande bostadsbidrag plus tillkommande barnomsorgsavgifter gör nettoinkomsten mycket urholkad. För vissa barnfamiljer – med fler än två barn – kan margineffekten nå upp till 104 %.

Skatteomläggningen ger sammantaget minskade margineffekter. Men någon avgörande förändring leder marginalsattesänkningen inte till för medelinkomsttagare med hemmamake, eftersom bidragen (bostadsbidrag, regler för existensminimum och barnomsorgsavgifter) fortfarande är så starkt inkomstrelaterade.

De familjeinkomstprövade förmånerna som bostadsbidragen m. m. och inkomstprövade daghemstaxorna ger samma effekter som sambeskattningen. I den mån det inte finns tillgång till kommunal barnomsorg finns det inte heller några möjligheter för en vanlig barnfamilj att på privat väg betala barnomsorgen om det skall vara med lagliga förtecken utan att detta blir en kraftig förlust för familjen. Alltför länge och alltför ofta har kvinnor med barn fått betala för sin rätt till förvärvsarbete utanför hemmet.

För större barnfamiljer har margineffekterna tagit sådana proportioner att en förvärvsinsats för hemmamaken utanför hemmet leder till ekonomisk förlust för familjen även om kommunal barnomsorg finns att tillgå och familjen har höga inkomster.

Detta rimmar illa med den särbeskattningsprincip som skall gälla liksom principen att det skall löna sig att arbeta. Ännu mindre stämmer detta med kravet på valfrihet för båda makar att kombinera arbete och familj.

En lösning kan vara att bygga ut systemet med flerbarnstillägg. Det ger minskade margineffekter för stora grupper om det kan ske på bekostnad av det inkomstrelaterade stödet.

De statliga utredningar som nu ser över margineffekterna i det samlade familjestödet bör snarast lägga fram förslag att främst ta bort Pomperiposaeffekten för barnfamiljerna men också hur inkomstprövade bidrag skall kunna överföras till flerbarnsstödet med fortsatt skydd för de ekonomiskt svagaste grupperna. Att låta kvinnor betala för en förvärvsinsats utanför hemmet rimmar illa med principen för skatteomläggningen och dess sänkning av marginalsatten. Det är särskilt allvarligt med hänsyn till att familjer med hemmamake med låga och medelhöga inkomster har en så kärv ekonomisk situation. De inkomstrelaterade bidrag som utbetalas för att stödja familjer med hemmamakar är otillräckliga och förhindrar samtidigt genom sin konstruktion samma familjer att lösa sina problem med extra arbetsinsatser. Ett sådant ekonomiskt ekorrhjul kan inte accepteras.

Jämställdheten och den ekonomiska politiken

Ekonomiska faktorer har en avgörande betydelse för de flesta beslut i samhället. De flesta beslut påverkar jämställdheten i någon riktning.

Den ekonomiska politiken får inte bara lov att räkna med det arbete som är betalt, utan också med det obetalda arbete som utförs av de flesta människor, men mest av kvinnor. I den ekonomiska debatten kallas detta ibland "reproduktivt" arbete i motsats till "produktivt", ehuru det är svårt att se varför det är produktivt att baka bullar i ett bageri och reproduktivt att baka dem hemma. Man talar också ibland om kontantekonomi i motsats till naturekonomi. Det finns f. ö. många andra termer för samma sak. Det väsentliga är att en mycket stor del arbete faktiskt utförs i alla samhällen, även de mest industrialiserade, som inte betalas med någon lön i pengar, inte beskattas och inte inräknas i BNP (eller ens BNI).

Det finns emellertid vissa beräkningar som visar att detta obetalda arbete, i Sverige t. ex., tidsmässigt är större än det betalda. Omräknat i pengar är det mindre, därför att det arbete det är fråga om (barnavård, matlagning etc.) huvudsakligen är lågavlönat när det får någon betalning.

Tiden är lika lång för alla människor. Den är inte en elastisk nyttighet. När det obetalda arbetet tar mycken tid i anspråk – kanske mer än det betalda – kan det inte ignoreras. Sker så, blir det framför allt jämställdheten som kommer i kläm, eftersom det obetalda arbetet till betydligt mer än hälften utföres av just det ena könet och inte av det andra.

Arbetsfördelningen mellan könen, som är en nyckelfråga från jämställdhetssynpunkt, påverkas i hög grad av ekonomiska faktorer. Det gäller insatser som görs av kvinnor resp. män i hem och på arbetsmarknad, det gäller val av utbildning och yrke, såväl som arbetslöshet och löner för kvinnor och män.

I den skattepolitiska diskussionen t. ex. ägnas mycket intresse åt de incitament systemet skapar för mäns arbetsvilja. Mäns "egenarbete" med reparationer, målning o. d. betraktas som ett problem och en samhällsekonomisk förlust, medan kvinnornas "hushållsarbete" med vård av barn ses som ett problem först när kvinnorna begär daghemsplatser.

Så länge det obetalda arbetet med barn eller annan vårdbehövande anhörig inte beräknas och medräknas kommer jämställdheten mellan könen inte på "rätt köl". Det bör därvid uppmärksammas att det obetalda arbetet för såväl producent som konsument kan medföra både fördelar och nackdelar. Här finns stora fält för forskningen, och utan en stabil teoretisk bakgrund i detta ämne blir debatten om ekonomisk jämställdhet skev.

Jämställdhetsaspekter bör därför tas in i de företags- och nationalekonomiska kursprogrammen.

I dag finns ungefär 30 % kvinnliga studerande i ekonomiutbildning på högskolenivå och mer än 1 miljon kvinnor verksamma i yrkesliv. Trots detta finns knappast något företagsekonomiskt projekt om kvinnors speciella arbetslivsproblem. Den svenska kvinnoforskningen har hittills bedrivits av

sociologer och historiker. Och dessa verk finns inte ens representerade i den företagsekonomiska utbildningen. När det gäller själva undervisningen ger den de manliga eleverna full utdelning, när det gäller förebilder i form av män, medan de kvinnliga eleverna har svårt att känna igen sig vare sig det gäller teori eller praktikfall. Undervisningen konserverar i hög grad könsfördomar och orättvisor.

I USA har det under 1980-talet vuxit fram forskning och kurslitteratur om kvinnor i arbetslivet. Det finns kurser om jämställdhetsfrågor på alla nivåer i den företagsekonomiska utbildningen.

Här i Sverige bör nu tiden vara mogen att ta in jämställdhetsaspekter i de företags- och nationalekonomiska kursprogrammen från gymnasie- till doktorandnivå.

ÖVRIGT

De statliga utredningarna måste få en bättre kvinnlig representation

Antalet kvinnor i riksdagen har ökat under 1970-talet och utgör numera *något mer än en fjärdedel* av riksdagens ledamöter. Denna ökade representation har inte lika proportionellt slagit igenom i det svenska utredningsväsendet.

Fortfarande finns departement vars utredningar sammanlagt har en representation av kvinnor som ligger under 10 %: försvars-, kommunikations-, ekonomi-, budget- och jordbruksdepartementen – detta enligt kommittéberättelsen 1982. Då är samtliga funktioner medräknade.

Regeringen utser ledamöter i utredningar på förslag av organisationer och partier och oftast föreslås män. Däremot kan departementen själva i större utsträckning påverka vilka som skall vara sekreterare, biträdande sekreterare men också sakkunniga och ordförande.

Vi tror inte någon vill bestrida att kvinnors erfarenheter och kunskaper behöver tas till vara. Det må gälla försvaret, som ju i lika hög grad berör män som kvinnor, den ekonomiska politiken eller några andra områden. Det kan därför närmast uppfattas som diskriminering att det statliga kommittéväsendet har en så sned sammansättning.

Jämställdhetslagen omfattar inte förtroendeuppdrag som just ordförandeposter och ledamotsposter i utredningar, kommittéer o. d. Det finns däremot inget som hindrar en departementschef att agera som om jämställdhetslagen gällde.

Ytterligare ett sätt att arbeta för fler kvinnor är den norska modellen där de organisationer och andra som har att nominera personer till statliga utredningsuppdrag får lämna namn på lika många kvinnor som män.

Fp/c-regeringen uppmanade 1981 organisationer och myndigheter att lämna förslag på såväl ett kvinnligt som ett manligt namn.

Det är viktigt att dessa regler följs vid nomineringsarbetet.

Skylningsförbudet mot pornografi måste utvärderas

Det är enligt brottsbalkens 3 § (6 kap.) förbjudet att skylta med pornografiska bilder i t. ex. fönster till tobaksaffärer, sexshopar, biografier och liknande.

Även om en del domar har fallit när det gäller affärsinnehavares brott mot skylningsförbudet förekommer det alltför ofta nonchalans mot de förbud som gäller.

Det är angeläget med en utvärdering av effekten av skylningsförbudet.

Samlevnadsundervisningen bör förbättras

Förbättrade kunskaper gör det lättare att genomdriva jämställdhet. Okunnighet är omvänt roten till många fördomar. Därför är det viktigt med en förbättrad samlevnadsundervisning.

Enligt skolans läroplan skall alla skolelever efter genomgången årskurs 8 (ungefär vid 15 års ålder) ha fått en allsidig och utförlig undervisning om sexual- och samlevnadsfrågor.

Undersökningar som utförts dels våren 1978, dels våren 1981 genom intervjuer med ungdomar visade att de intervjuade ungdomarnas kunskaper inte motsvarade målsättningen för undervisningen. En stor del av ungdomarna sade att de inte kunde tala med sina föräldrar om sexuella frågor, nära hälften av dem ville ha mer och bättre information i skolan, och många ansåg att undervisningen var alltför teknisk och för litet belyste samspelet mellan två människor. Den undervisning som ungdomarna får i skolan är utomordentligt viktig.

Det behövs ett bättre undervisningsmaterial om prostitution, könsroller och sexualitet. Lärarnas utbildning och fortbildning måste förbättras.

Skolsköterska och gynekolog bör engageras, och undervisningen bör genomföras i mindre grupper med möjlighet till samtal och diskussion.

Elevvårdspersonal inom skolan och fritidspersonal i den kommunala ungdomsverksamheten bör ges möjligheter till utbildning i frågor om prostitution, könsroller och sexualitet.

Fortbildningskurser för personalvårdskonsulenter inom försvaret bör fortsätta. Under värnpliktstiden bör sex- och samlevnadsfrågor ingå i den obligatoriska utbildningen för de värnpliktiga.

Fler s. k. Gotlandsprojekt bör genomföras som ett led i en allmän upplysningsverksamhet för att samtidigt som man ger kunskap om preventivmedel och samlevnadsfrågor klargöra de traditionella könsrollernas sexuella mönster och på så sätt visa hur prostitution kan uppstå.

Våldsbrott mot kvinnor

Synen på kvinnomisshandel och våldtäkter har börjat förändras, men fortfarande finns djupt rotade fördomar kvar som innebär att skulden läggs

på kvinnorna. Kvinnohusen i olika kommuner har gjort och gör viktiga insatser för våldtäktsoffer och misshandlade kvinnor. Det är angeläget att fler kvinnohus får stöd. Den rättegång som den våldtagna kvinnan får genomgå är ytterst plågsam och integritetskränkande. Åklagarnas insatser för kvinnan behöver kompletteras med rätt till juridiskt biträde. Det är angeläget att ett sådant förslag snarast föreläggs riksdagen.

Invandrarkvinnor

Den invandrarkvinna som skiljer sig hotas av utvisning med den s. k. tvåårsregeln. Trots att den förra regeringen uttalade att tvåårsregeln inte bör tillämpas om kvinnan skiljer sig t. ex. på grund av misshandel i äktenskapet har tillämpningen av regeln ändå inte i vissa fall skett enligt de politiska intentionerna. Detta kan inte accepteras. Frånskilda invandrarkvinnor behöver ett förstärkt rättsskydd.

Svenskundervisningen för invandrarkvinnor som inte förvärvsarbetar är ytterst angelägen. Vi hänvisar här till folkpartiets motion angående svenskundervisning för vuxna invandrare.

Hemställen

Med hänvisning till vad i motionen anförts hemställs*.

1. att riksdagen beslutar anvisa medel för ytterligare en handläggare vid JämO,
2. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändringar i jämställdhetslagen i enlighet med vad som anförts i motionen,
3. att riksdagen beslutar ge regeringen till känna vad i motionen anförts
 - a) dels om åtgärder för att öka antalet kvinnliga chefer såväl inom den offentliga förvaltningen som i de största företagen,
 - b) dels om överläggningar med de statliga affärsverken för ökad andel kvinnor i verkens verkställande ledning,
 - c) dels om en kampanj i syfte att stimulera papporna att utnyttja föräldraförsäkringen,
 - d) dels om möjligheterna till uppehållstillstånd för frånskilda invandrarkvinnor,
 - e) dels ock om förbättrad svenskundervisning för hemarbetande invandrarkvinnor.

Stockholm den 19 januari 1983

OLA ULLSTEN (fp)

JÖRGEN ULLENHAG (fp)

KERSTIN EKMAN (fp)

KARL ERIK ERIKSSON (fp)

KARIN AHRLAND (fp)

BJÖRN MOLIN (fp)

JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp)

ROLF WIRTÉN (fp)

RUNE ÅNGSTRÖM (fp)

* Se även motionerna 1982/83:684-688.